

УДК: 316.362:343.97
343.919:[343.611:343.238](497.711)"2008/2009"

**УЛОГАТА НА ДИСФУНКЦИОНАЛНОТО СЕМЕЈСТВО КАКО
ЕГЗОГЕН КРИМИНОГЕН ФАКТОР ВО ПРОЦЕСОТ НА
КРИМИНОГЕНЕЗАТА: КРИМИНОЛОШКА АНАЛИЗА СО ОСВРТ
НА КОНКРЕТЕН СЛУЧАЈ**

Ѓорѓи МАНЧЕВ

докторанд, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Северна
Македонија

e-mail: gjorgjimanchev@gmail.com; gorgi.3078@student.ugd.edu.mk

ORCID ID: 0009000556001795

Апстракт

Криминалното однесување претставува сложен општествен феномен чија етиологија е предмет на континуирани научни истражувања во рамките на криминологијата. Во тој контекст, посебно значење имаат егзогените криминогени фактори, кои произлегуваат од социјалната средина и имаат значајно влијание врз процесот на криминогенеза. Целта на овој труд е да ја анализира улогата на егзогените фактори во формирањето и развојот на криминалното однесување, со посебен акцент на влијанието на семејната средина, социоекономските услови, социјалната дезорганизација и пошироките општествени околности. Трудот се заснова на анализа на релевантна криминолошка литература, како и на примена на методи на дескриптивна и аналитичка научна анализа. Преку теоретска елаборација на криминолошките концепти и анализа на конкретни примери од практиката, се настојува да се утврди на кој начин егзогените криминогени фактори придонесуваат за формирањето на криминалното однесување кај поединецот. Резултатите од истражувањето укажуваат дека социјалната средина претставува значаен детерминирачки фактор во процесот на криминогенезата, при што различните општествени и средински влијанија можат да ја поттикнат или да ја олеснат појавата на криминалното однесување.

Клучни зборови: *криминогенеза, егзогени криминогени фактори, криминолошка етиологија, криминално однесување, социјална средина, социјална девијација*

THE ROLE OF THE DYSFUNCTIONAL FAMILY AS AN EXOGENOUS CRIMINOGENETIC FACTOR IN THE PROCESS OF CRIMINOGENESIS: A CRIMINOLOGY ANALYSIS WITH RESPECT TO A SPECIFIC CASE

Gjorgji MANCHEV

PhD Candidate, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia

e-mail: gjorgjimanchev@gmail.com; gorgi.3078@student.ugd.edu.mk

ORCID ID: 0009000556001795

Abstract

Criminal behavior represents a complex social phenomenon whose etiology has been the subject of continuous scientific research within the field of criminology. In this context, particular importance is attributed to exogenous criminogenic factors that originate from the social environment and significantly influence the process of criminogenesis. The aim of this paper is to analyze the role of exogenous factors in the formation and development of criminal behavior, with particular emphasis on the influence of family environment, socio-economic conditions, social disorganization, and broader social circumstances. The paper is based on the analysis of relevant criminological literature and the application of descriptive and analytical research methods. Through a theoretical elaboration of criminological concepts and the analysis of selected practical examples, the study seeks to determine how exogenous criminogenic factors contribute to the emergence of criminal behavior in individuals. The results indicate that the social environment represents a significant determining factor in the process of criminogenesis, where various social and environmental influences may stimulate or facilitate the occurrence of criminal behavior.

Keywords: *criminogenesis, exogenous criminogenic factors, criminological etiology, criminal behavior, social environment, social devianca*

БОВЕД

Општата цел на овој труд е да се анализира улогата на егзогените криминогени фактори во процесот на криминогенеза, односно нивното влијание врз формирањето и развојот на криминалното однесување кај поединецот, преку теоретска елаборација на релевантните криминолошки концепти и анализа на факторите кои произлегуваат од социјалната средина.

Криминалот претставува сложен општествен феномен кој низ историјата бил предмет на интерес на бројни научни дисциплини, меѓу кои посебно место зазема криминологијата. Разбирањето на причините кои доведуваат до појава на криминално однесување претставува едно од централните прашања во криминолошката наука. Во тој контекст, посебно внимание се посветува на процесот на криминогенеза, односно на факторите и околностите кои влијаат врз формирањето и развојот на криминалното однесување кај поединецот (Siegel, 2018; Vold, Bernard & Snipes, 2002).

Современата криминологија прави разлика помеѓу ендогени и егзогени фактори на криминалитетот. Додека ендогените фактори се поврзани со индивидуалните психолошки и биолошки карактеристики на поединецот, егзогените криминогени фактори произлегуваат од општествената средина во која индивидуата живее и се развива. Во таа смисла, семејната средина, социоекономските услови, степенот на социјална интеграција, образовниот систем, како и пошироките општествени околности претставуваат значајни елементи кои можат да влијаат врз процесот на криминогенеза (Akers & Sellers, 2013; Siegel, 2018).

Криминолошката литература укажува дека криминалното однесување не може да се објасни преку дејството на еден единствен фактор, туку претставува резултат на комплексна интеракција помеѓу различни социјални, економски и културни влијанија. Голем број криминолошки теории ја нагласуваат токму улогата на општествената средина во процесот на криминогенеза, при што особено се истакнуваат теоријата на диференцијална асоцијација на Edwin H. Sutherland, теоријата на аномија на Robert K. Merton и теоријата на социјална контрола на Travis Hirschi (Akers & Sellers, 2013; Cullen & Agnew, 2011).

Токму поради тоа, анализата на егзогените криминогени фактори има особено значење за подобро разбирање на механизмите кои доведуваат до појава на криминално однесување, но и за развојот на ефективни стратегии за криминална превенција. Истражувањето на овие фактори овозможува подлабоко согледување на улогата на социјалната средина во процесот на формирање на криминалниот идентитет и во трансформацијата

на девијантното однесување во криминално однесување (Cullen & Agnew, 2011).

Во рамките на овој труд, посебно внимание ќе биде посветено на криминолошката анализа на егзогените фактори кои можат да придонесат за формирање на криминалното однесување. Покрај теоретската елаборација на релевантните криминолошки концепти, трудот ќе содржи и кратка анализа на конкретен случај од македонската криминална практика, односно на делото на Виктор Карамарков, кој во јавноста е познат како „македонскиот Раскољников“. Анализата на овој случај ќе биде насочена кон идентификување на можните егзогени фактори кои можеле да влијаат врз неговото криминално однесување, со цел да се илустрираат теоретските поставки на криминологијата преку конкретен пример.

Со оглед на комплексноста на криминалното однесување, проучувањето на егзогените криминогени фактори претставува значаен чекор во разбирањето на процесот на криминогенеза, но и во развојот на научно засновани пристапи за спречување и намалување на криминалитетот во современото општество.

1. Семејни односи и криминалитет

Семејството, како основна единица во општеството, отсекогаш била предмет на интерес на социологијата, филозофијата, правото, книжевноста и друго. Не постои една општоприфатена дефиниција за семејството. Семејството може да се одреди како историски променлива општествена група кое има свои специфичности во контекст на културните разлики. Со други зборови, тоа е општествена група која има заедничка биолошка, економска и социјална основа, важна улога во општеството и неговото функционирање и одржување. Исто така, под семејство се смета група на индивидуи кои се крвно поврзани или на основа на брак. Некои како Макивера (MacIver) и Пејџ (Page) сметале дека семејството е група која се одредува со полова врска, а со тоа се поврзува и раѓањето на децата (Madan, G.R. 2010). Социолозите Самер (Summer) и Келер (Keller) го имаат дефинирано семејството како минијатурна општествена организација која опфаќа најмалку две генерации и која е заснована на крвно сродство (Basavanthappa, B.T. 2008). Социологот Голубовиќ го дефинира семејството како биосоцијална единица која настанува според општествените закони, правила и конвенции, па и според биолошките закони за репродукција и крвната врска на членовите во семејството (Голубовиќ З. 2007).

Состојбата во семејството не била иста во текот на целокупното човеково постоење. Имено, позицијата на семејството се променила во текот на 60-тите години на XX век. Во тој период настанала трансформација на семејството кое се одразува: во вработувањето на жените, нискиот степен на

наталитет и за криминолозите најважното, поголемиот број на невенчани бракови, времето кое се поминува со децата е многу мало, и поголемата стапка на разводи. Сепак, семејството останува средина во која се формира човекот како личност. За тоа колку односите во семејството можат да влијаат на формирањето на личноста и на однесувањето на човекот во иднина, најдобро сведочи ставот на Никола Рот: „Децата кои потекнуваат од семејства во кои постои меѓусебна доверба, љубов и пријателски односи и помеѓу самите родители и помеѓу родителите и децата, поверојатно е дека ќе израснат во личности со позитивни особини (со чувство на независност, сигурност во себе, урамнотежени, со добри социјални односи), отколку што ќе станат децата од семејства во кои се чести недоразбирањата и конфликтите и во кои нема доволно љубов и грижа кон детето“². Во семејството детето го гради својот морален лик. Со други зборови, по пат на интеракција во семејството се врши социјализација на детето и формирање на пример за неговото однесување во иднина.

По сфаќањата на семејниот терапевт Вирџинија Сатир (Virginia Satir), семејниот живот е како „санта мраз“ каде поголемиот дел е скриен од околината. Неминовно е да се утврдат семејните односи во текот на истражувањето на кривичните дела бидејќи тие многу често можат да бидат поттик на нивното извршување (Sabrio, D., Burchfield M., 2009).

Еден од криминогените фактори во вршењето на кривичните дела воопшто е деградиран како и дефицитарното семејство. Деградирано семејство може да се дефинира како семејство во кое постојат нарушени односи помеѓу членовите, кои можат да доведат до неадекватна социјализација на децата и до нивно деликвентно однесување, како и до вршење на кривични дела од страна на сопругниците. Од ова може да се заклучи дека најголемо криминогено значење во рамките на деградираните семејства имаат лоши односи помеѓу брачните другари и нарушени односи помеѓу родителите, од една страна, и децата, од друга страна, (Димовски Д. 2019). Криминологот Екерман (Eckerman) во текот на истражувањето на семејните односи сметал дека одредувањето на атмосферата која владее во семејството е најважен начинот на кој родителите ја покажуваат заемната љубов и љубовта спрема децата. Имено, од односите помеѓу родителите зависи и релацијата помеѓу децата и родителите, како и помеѓу самите деца. Постоењето на лоши семејни односи се отелотворува во примена на насилство, што доведува до нарушување на хармонијата во семејниот живот (Константиновиќ-Вилић, С., Николић-Ристановић, С., Костић М. 2009).

² Види повеќе:

https://www.fasper.bg.ac.rs/do2016/nastavnici/Radoman_Vesna/radoman.html#predavanja

Иако деградираното семејство е позначајно како фактор на извршување на кривични дела, не треба да се занемарува и влијанието на дефицитарните, односно нецелосните семејства. Според Кенинг (Kening) тоа може да се дефинира како облик на семејство во кое постои растење со еден родител поради смрт, заминување, односно дезертирање на еден од нив, развод или раѓање на детето во вонбрачна заедница. Со растењето само со еден родител детето се соочува со значајно поголем број развојни и животни проблеми, што во краен случај доведува до нарушувања во однесувањето, односно до деликвентно однесување (Јакшић, Ј., 2004). Сепак, семејството и семејните односи не треба да се сметаат како криминогени фактори само преку деградирани и дефицитарни семејства. Во рамките на семејството постојат и бројни социопатолошки појави од типот на алкохолизам, наркоманија и коцкање. Вршењето на кривичните дела од страна на родителите можат преку моделот за учење да влијаат и нивните деца да започнат да се однесуваат деликвентно – т.н. криминогено семејно огниште (Димовски, Д. 2019).

Семејството и семејните односи имаат најголемо влијание на малолетничката деликвенција. Први криминолози кои се занимавале со влијанието на семејството и неговите односи со појавата на малолетничката деликвенција се брачниот пар Шелдон (Scheldon) и Еленор (Elaanor) Глук (Glueck), како и Травис Хирши (Travis Hirschi). Тие сметале дека влијанието на семејството врз малолетничката деликвенција е огромно, притоа истакнувајќи дека семејството има големо влијание и на неговата превенција. Цврстите врски со семејството резултираат до помала веројатност за извршување на кривични дела.

Воедно, може да се најдат истражувања каде предмет на самото истражување се семејните односи и агresiјата. Па така, Кинан (Keenan) и Шо (Shaw) во 1995 година спровеле истражување во кое нагласиле дека агresiјата на децата од две години е резултат на постоење извршени кривични дела од страна на нивните родители. До слични резултати дошле и Фарингтон (Farrington), Хардеган (Hardegan) и други кои истакнале дека адолесцентите кои се однесуваат криминогено во значајно поголем процент имаат родители кои се склони кон криминал. Тремблеј (Tremblay), Харден (Harden), Мекдаф (McDuff) и други заклучиле дека со семејните односи може да се објаснат 38 % од агресивните однесувања. Уште едно истражување се однесувало на претпоставката дека децата со најголема предиспозиција да го истакнат своето агресивно однесување израснале во семејства кои се лошо позиционирани да обезбедат таков развој на своите деца со кој би им извршиле превенција на појава на нивно агресивно однесување. Оваа хипотеза ја потврдиле и Лахеј (Lahey), Валдман (Waldman) и Мекбурнет (McBurnett) (Lahey et al., 2004).

Покрај странските криминолошки истражувања, можат да се најдат и криминолошки студии спроведени на нашите простори. Треба да се

спомене криминологот Тодоровиќ кој со своите колеги во периодот од 1958 до 1962 година спровел истражување чиј предмет е малолетничката деликвенција во индустриските населби на Социјалистичка Федеративна Република Југославија. Резултатите од истражувањата покажале дека 68,1% од малолетните деликвенти потекнуваат од семејство во кое односите помеѓу родителите не се поволни за нормален развој на децата. Воедно, односите во семејството различно влијаат на деликвентното однесување на малолетниците. Имено, неповолните семејни ситуации како и различните семејни неволји условуваат поголем степен на деликвентно однесување (Тодоровиќ, А. 1971).

Мора да се нагласи дека деградираните и дефицитарните семејства можат понатаму да генерираат (тешки) кривични дела од полнолетни лица. Имено, лоши семејни односи, со постоење на алкохолизам, конфликти и агресија можат да доведат до вршење на разни облици на убиство од страна на полнолетни лица.

2. Современи облици на семејна дисфункционалност и нивното криминолошко значење

Семејната атмосфера, начинот на живот и односите меѓу родителите и децата се состојби кои влијаат врз формирањето и развојот на личноста. Во таа смисла, слабите семејни врски, отуѓеноста, конфликтните односи, присуството на насилство, дрога и алкохол (Тодорова, Б. и други, 2020) во значителна мера можат да го поттикнат детето да ја премине границата помеѓу дозволеното и инкриминираното.

Семејството треба да ја има главната улога во овозможување на правилен раст и развој на децата, воспитание, образование и социјализација. Децата најсоодветно се развиваат во семејства кои имаат хармонични семејни односи, примарна позиција на детето во семејството, позитивна и конструктивна семејна атмосфера, психичка, социјална и морална зрелост кај родителите, како и уредна и пристojна финансиска состојба (Бужаровска, Г. и други, 2015).

Генерално, факторите на ризик во семејството опфаќаат: недостиг од позитивен однос со родителите и децата или отсуство на емоционална поврзаност помеѓу членовите на семејството, рана загуба на родителите, остра, непопустлива и неконзистентна дисциплина или несоодветен надзор врз детето, криминалитет во семејството, особено во поново време родители со радикалистички или екстремистички убедувања и сл. (Naplava T. et al., 2001). Понатаму, тука би ги наброиле и неповолните материјални услови во семејството, неможноста да се задоволат секојдневните потреби, сиромаштијата во семејството, занемарувањето на децата (глад, хигиена), но

и презаситени материјални услови, изобилие, раскош, расипништво и сл. (Sanders, M. R., et al. 2003). Не се ретки и факторите како родителската психопатологија, како што е, на пример, присуството на алкохол, дрога или други зависности, депресија или друго психичко растројство кај родител и високо ниво на родителски стрес, неповолна семејна историја од типот на слаба социјализација, занемарување, лоша дисциплина, хаотичност и неорганизираност, семејни конфликти и насилство кога детето се јавува како сведок или жртва, многудетно семејство, повеќе генерации во единствено домаќинство и сл. (Димитријевска, С., 2010).

Постоењето на еден или повеќе од овие ризик-фактори ги зголемуваат шансите кај децата да развијат проблеми во однесувањето, емоционални проблеми, употреба на дрога, но и антисоцијални и деликвентни активности. Повеќето од овие ризик-фактори се и причина за т.н. дисфункционално семејство. Семејството, односно родителите се *role model* или огледало за восприемање на позитивната идентификација кај децата и тие наметнуваат сопствени стилови на родителство (УНИЦЕФ, 2019) (авторитарен стил, пермисивен стил, демократски стил или индиферентен стил) (Мурцева-Шкарик, О., 2009).

Семејството доживува промени под влијание на индустријализацијата и урбанизацијата, па поранешното проширено (повеќегенерациско) семејство премина во мало семејство кое е многу полесно приспособливо на барањата за географска мобилност (Мицковиќ, Д., 2008).

Промената на дефиницијата за семејство има огромно и значајно влијание врз детското престапништво. Семејството се исправи со предизвик да ја одржи својата заштитна функција во време кога децата се нурнати во култура која ја дефинираат рекламите, социјалните медиуми за забава и притисокот од врсниците, каде честопати доминираат некои влијанија кои децата ниту ги разбираат ниту им се противат. Соочени со такви предизвици и за да имаат какви и да се реални изгледи за авторитет, родителите во ова време мораат да се постават на едно поцврсто стојалиште против овие предизвици. Дејствувањето на родителите, кое во одредени околности може да се смета за деспотско, во други може да биде нужно или барем оправдано (Мирчовска, Г., 2011). Злоупотребата на родителската моќ е дефинирана како употреба на казна од страна на родителите, но не како инструмент за менување на несоодветното однесување од страна на децата, туку како начин да се искаже сопствената лутина и одговорност (Patterson, J. M., 1996). Кога родителското однесување станува закана за детската безбедност и добросостојба, децата страдаат од т.н. збунувачки колапс. Поради неможноста да ги контролираат условите и да се зближат со своите родители, злоупотребуваните деца реагираат со дезорганизација, дезориентираност и обиди да ја компензираат загубата на контрола преку

физичка контрола на непосредната околина (McAdams, C. R. III & Foster, et al., 2007).

Несомнена е поврзаноста на дисфункционалното семејство како криминоген фактор со појавата на детското престапништво. Сега се наметнува прашањето, што претставува дисфункционално семејство и кои се карактеристиките? Како дисфункционални семејства се категоризираат семејствата во кои има дисфункционалност во хиерархија на моќта, негрижа и занемарување, злоупотреба, негативен пример и отуѓување меѓу членовите. Во психолошко-психијатриската литература, детскиот психолог Ејер вели дека во 83 % од случаите на детско престапништво, виновно е дисфункционалното семејство, а во некои истражувања овој процент се однесува дури на 90 % од испитаниците³ (Тодорова, Б. и други, 2020). Дисфункционална хиерархија настанува кога родителите не успеваат да ја исполнат одговорноста на лидери во семејството. Причините за неуспехот на родителите во преземање на раководна улога во семејството се бројни: злоупотреба на одредени супстанции (наркотици и алкохол), психички болести (нарушено психичко здравје) и други психички растројства, брачни несогласувања, лоши или никакви санитарни услови, криминални навики на родителите, проблеми поврзани со работата, недостиг од родителски вештини и сл.

Во стручната литература претежно се прифаќа дефиницијата дека дисфункционално семејство е она во кое конфликтот, несоодветно однесување и злоупотреба, се случуваат често од страна на поединечни членови на семејството, така што останатите во домот се приморани да се приспособат на ваквите акции на поединецот (Stoop, D. & Masteller, J., 1997).

Оттука, дисфункционално семејство претставува она семејство кое не е во состојба да ги исполни обврските за правилен развој, помош, грижа и заштита на децата. Дисфункционалните семејства ја оневозможуваат правилната социјализација на децата, која е ненадоместлива.

„Токму ваквите механизми на нарушена семејна социјализација и акумулација на криминогени ризици можат да се забележат и во случајот на Виктор Карамарков, кој претставува предмет на анализа во следното поглавје.“

³ Во оваа група, родителите на 64 % од децата испитаници припаѓаат на пониските социјални слоеви и работат на помалку атрактивни работни места. Види повеќе: Мирчовска, Г. (2011): стр. 50-80.

3. Студија на случај: криминолошка анализа на случајот на Виктор Карамарков

Во рамките на анализата на егзогените криминогени фактори, значајно е да се разгледаат конкретни случаи од практиката кои можат да послужат како илустрација на теоретските поставки на криминологијата. Еден од најпознатите случаи на сериско насилство во поновата македонска криминална историја е случајот на Виктор Карамарков, кој во јавноста е познат како „македонскиот Раскољников“.

Според медиумските извори, Карамарков во периодот од 2008 до 2009 година извршил повеќе убиства врз постари лица во Скопје, при што жртвите најчесто биле нападнати во нивните домови со цел да им биде одземен златен накит или други вредни предмети (Факултети.мк, 2019). Начинот на извршување на делата укажува на одредена повторливост на моделот на однесување, што е карактеристично за сериските кривични дела.

Во македонската криминолошка литература и медиумскиот дискурс, Виктор Карамарков (роден 1981 година) често се поврзува со прекарот „македонскиот Раскољников“, како резултат на перципираната идентификација со ликот Раскољников од романот „Злосторство и казна“ од Фјодор Достоевски. Овој прекар се актуализира по серијата убиства извршени во Скопје во текот на 2009 година, кога сторителот лишил од живот четири повозрасни жени.

Според достапните биографски податоци, неговото детство било обележано со изразени семејни и социјални дисфункции, вклучително и растење во услови на психичка нестабилност на мајката и рана загуба на таткото. Во криминолошка смисла, овие околности можат да се разгледуваат како потенцијални егзогени фактори со влијание врз формирањето на девијантни обрасци на однесување. Дополнително, се посочуваат карактеристики како социјална изолираност и изразени интелектуални капацитети, при што се наведува дека сторителот постигнул високи образовни резултати и покажувал особен интерес за руската книжевност, особено за делата на Достоевски.

Пред извршувањето на убиствата, сторителот веќе бил евидентиран од органите на прогонот поради имотни деликти и насилничко однесување, вклучително и обиди за убиство, како и злоупотреба на психоактивни супстанции. Овие елементи укажуваат на претходна криминална кариера и можно постоење на ескалација во тежината на криминалното поведение.

Во однос на *модус операнди*, жртвите биле избирани од категоријата ранливи, повозрасни жени, а пристапот кон нив најчесто се темелел на измама, преку лажно претставување дека собира средства за лекување на болна мајка. По стекнување пристап до домовите на жртвите, бил употребуван остар предмет (секира) како средство за извршување на делото, по што следело одземање накит и други вредности, што упатува на

комбинација од насилени и имотноправен мотив. Во одредени анализи се истакнува дека убиствата не следеле строго разработен шаблон, што може да укажува на понизок степен на организираност на сторителот.

По спроведената кривична постапка, судот му изрекол казна доживотен затвор за извршените кривични дела, со што случајот претставува еден од најтешките примери на насилени криминали во современата македонска криминална практика (Нова Македонија, 2023).

„При изработката на студијата на случај беше направен обид за обезбедување и анализа на правосилната судска одлука донесена во предметот против Виктор Карамарков. Меѓутоа, и покрај преземените активности, пресудата не беше пронајдена во јавно достапните бази на судски одлуки, ниту, пак, беше достапна преку официјалните електронски платформи на судовите на кои се објавуваат судските одлуки. Поради тоа, анализата на конкретниот случај е извршена врз основа на јавно достапни медиумски извори и објавени информации кои се однесуваат на фактите поврзани со случајот. Ова ограничување треба да се има предвид при интерпретацијата на резултатите од анализата, особено во делот кој се однесува на утврдувањето на поединечните фактички околности и образложението на судската одлука.

Сепак, имајќи ја предвид целта на трудот, која е насочена кон криминолошка, а не кривичноправна анализа на случајот, недостапноста на пресудата не претставува пречка за разгледување на релевантните егзогени криминогени фактори поврзани со процесот на криминогенеза.

Дополнително, дел од информациите поврзани со случајот произлегуваат од непосредни сознанија стекнати за време на студиите по право на авторот. Имено, во рамките на организирана стручна посета на Министерството за внатрешни работи, реализирана од група студенти под раководство на предметен професор, беше остварена средба со службени лица ангажирани во областа на криминалистичките истражувања и полиграфското испитување. Во текот на средбата беше презентиран и случајот на Виктор Карамарков од страна на полициски службеник кој бил запознаен со истрагата и околностите поврзани со конкретниот предмет. Авторот водеше белешки за време на оваа презентација, кои подоцна беа искористени како дополнителен извор за подобро разбирање на фактите и околностите релевантни за криминолошката анализа на случајот. Овие сознанија не се користени како примарен доказан материјал, туку како дополнување на јавно достапните извори и литература употребени во трудот.

4. Криминолошко значење на анализата на случајот

Од криминолошки аспект, случајот на Виктор Карамарков претставува значаен пример за анализа на влијанието на дисфункционалното семејство како егзоген криминоген фактор во процесот на криминогенеза. Иако криминалното однесување не може да се објасни преку дејството на еден единствен фактор, достапните податоци за животниот тек на сторителот упатуваат на постоење на повеќе ризични околности кои во криминолошката литература се препознаени како значајни предиктори на девијантно и криминално однесување.

Во таа насока, случајот може да се анализира низ призмата на теоријата на социјална контрола на Hirschi (1969), според која слабите емоционални врски помеѓу поединецот и семејството ја намалуваат способноста на семејството да врши неформална социјална контрола. Отсуството на стабилна семејна структура, нарушените семејни односи и недостатокот на позитивни идентификациски модели можат да придонесат кон постепено слабеење на приврзаноста кон општествените норми и вредности, што претставува значаен предуслов за појава на криминално однесување.

Истовремено, случајот може да се поврзе и со поставките на теоријата на социјалното учење, според која однесувањето се усвојува преку процес на набљудување, идентификација и интеракција со непосредната социјална средина (Akers & Sellers, 2013). Во услови на дисфункционална семејна средина, нарушена социјализација и отсуство на адекватен родителски надзор, се зголемува ризикот од прифаќање на девијантни модели на однесување и нивна трансформација во потешки облици на криминалитет.

Особено значајна е и криминолошката констатација дека повеќето насилни сторители покажуваат присуство на акумулирани ризик-фактори уште во раниот развоен период. Истражувањата на Farrington (2002) укажуваат дека семејната дезорганизација, занемарувањето на децата, конфликтните односи меѓу родителите и недостатокот на соодветна социјална контрола претставуваат фактори кои значително ја зголемуваат веројатноста за развој на деликвентно однесување. Анализираниот случај во значителна мера кореспондира со овие научни сознанија и ја потврдува важноста на семејната средина во процесот на криминогенеза.

Оттука, криминолошкото значење на овој случај не се состои само во анализата на едно конкретно кривично дело, туку и во можноста преку него да се согледаат механизмите преку кои дисфункционалното семејство може да влијае врз формирањето на криминалното однесување. Случајот претставува илустрација на пошироката криминолошка теза дека семејството, како примарен агенс на социјализација, може, истовремено, да

биде и заштитен и криминоген фактор, зависно од неговата структура, функционалност и способност да обезбеди здрав развој на личноста.

ЗАКЛУЧОК

Криминалното однесување претставува сложен општествен феномен чија појава и развој се резултат на интеракцијата на бројни фактори. Во рамките на криминологијата, процесот на криминогенеза претставува значаен предмет на научна анализа, бидејќи овозможува подлабоко разбирање на причините и условите кои доведуваат до појава на криминал.

Анализата спроведена во овој труд укажува дека егзогените криминогени фактори имаат значајна улога во процесот на криминогенеза. Социјалната средина, семејните односи, социоекономските услови и пошироките општествени околности можат да влијаат врз формирањето на девијантно и криминално однесување кај поединецот. Иако овие фактори не можат самостојно да ја објаснат појавата на криминал, нивната интеракција може значително да ја зголеми веројатноста за појава на криминално однесување.

Криминолошката анализа на случајот на Виктор Карамарков претставува илустративен пример за сложеноста на процесот на криминогенеза. Преку разгледување на социјалните и економските околности поврзани со овој случај, може да се согледа значењето на егзогените фактори во развојот на криминалното однесување.

Оттука, разбирањето на улогата на егзогените криминогени фактори претставува важна основа за развој на ефективни стратегии за криминална превенција. Подобрата идентификација на ризичните социјални услови и раното препознавање на девијантните модели на однесување може да придонесе кон поефикасно спречување на криминалитетот и зајакнување на безбедноста во современото општество.

Користена литература

- Akers, R. L., & Sellers, C. S. (2013). *Criminological theories: Introduction, evaluation, and application* (6th ed.). Oxford University Press.
- Cullen, F. T., & Agnew, R. (2011). *Criminological theory: Past to present* (5th ed.). Oxford University Press.
- Siegel, L. J. (2018). *Criminology: Theories, patterns, and typologies* (13th ed.). Cengage Learning.
- Vold, G. B., Bernard, T. J., & Snipes, J. B. (2002). *Theoretical criminology* (5th ed.). Oxford University Press.
- Maski Magazin. (2023, March 2). Скопскиот Расколников – серискиот убиец од Македонија. <https://maskimagazin.faktor.mk/skopskiot-raskolnikov-seriski-ot-ubiec-od-makedonija>
- Факултети.мк. (2019, August 21). Сериски убијци од Македонија – три решени случаи. <https://www.fakulteti.mk/news/21082019/seriski-ubijci-od-makedonija---tri-resheni-sluchai-se-utvr-di-i-posledniot-od-godinava>
- Нова Македонија, (2023), Кога образецот за живот е Расколников од „Злосторство и казна“. <https://novamakedonija.com.mk/makedonija/hronika/koga-obrazecot-za-zhivot-e-raskolnikov-od-zlostorstvo-i-kazna/>
- Madan G. R., Indina Social Problems (Vol-1): Social Disorganization and Reconstruction, Allied Publishers Private Limited, New Delhi, 2010, p.356.
- Basavanthappa, B.T., Community Health nursing, Jitendar, New Delhi, 2008, p.108
- Голубовић, З., Личност, друштво и култура, Службени гласник; Београд, 2007, стр.315
- Sabrio, D., Burchfield M., Insightful Writing: A process Rhetoric with Readings, Naughton Mifflin Company, Boston, 2009, p.109
- Димовски, Д. Криминална етиологија, Правни факултет универзитета у Нишу, Центар за публикациије, Ниш, 2019, стр. 118
- Константиновић-Вилић, С., Николић-Ристановић, С., Костић, М., Пеликант принт, Ниш, 2009
- Тодоровић, А., Узроци малолетничког преступништва, Београд, 1971, стр. 144-151
- Radoman, V., Porodica, pojam, istorijat, psiholoski znacaj. https://www.fasper.bg.ac.rs/do2016/nastavnici/Radoman_Vesna/radoman.html#predavanja
- Јакшић, Ј., Разлике у интелектуалном, емоционалном и социјалном адолесцената из потпуних и непотпуних породица, Зборник радова Филозофског факултета у Косовској Митровици, Косовска Митровица, 2004, стр.40

- Young Offenders and Their Families: The Human Rights Issue, Forum Verlag
Godesberg, Monchengladbach, 1998, pp.24-25
- Тодорова, Б., Апасиев, Д., Максимова, Е., Шутова, М., Кошевалиска, О.,
Стојановски, С. (2020): Семејно насилство, Универзитет „Гоце
Делчев“, Штип, стр. 61.
- Бужаровска, Г., Нанев, Л., Кошевалиска, О. (2015): Кривично постапување
спрема деца во ризик и деца во судир со законот, Правен факултет
„Јустинијан Први“, Скопје, стр. 93.
- Tomas Naplava & Dietrich Oberwittler, Family factors and adolescents’
delinquency - findings from sociological research in Germany, Project:
Social Problems and Juvenile delinquency in Ecological Perspective,
working paper no. 4, Max-Planck Institute for Foreign and International
Criminal Law, Freiburg, December 2001.
- Sanders, M. R., Markie-Dadds C., Turner K. M. T. Theoretical, scientific and
clinical foundations of the Triple P-Positive Parenting Program: a
population approach to the promotion of parenting competence. Parent
Res Pract Monogr vol. 1/2003, [http://www.triplep.net/files/pdf/
Parenting_Research_and_Practice_Monograph_No.1.pdf](http://www.triplep.net/files/pdf/Parenting_Research_and_Practice_Monograph_No.1.pdf).
- Димитриевска, С., 2010, Социјална работа со малолетни сторители на
кривични дела, стр. 11.
- УНИЦЕФ Прирачник: Прирачник за позитивно родителство: Фер родител –
фер дете,
[https://www.unicef.org/northmacedonia/sites/unicef.org.northmacedoni
a/files/2019-01/MK_CP_FairParentFairChildGuidebook_MK.pdf](https://www.unicef.org/northmacedonia/sites/unicef.org.northmacedonia/files/2019-01/MK_CP_FairParentFairChildGuidebook_MK.pdf)
- Мурцева-Шкарик, О., (2009): Психологија на детството и на
адолесценцијата, Развојна психологија, Филозофски факултет,
Скопје, 2009, стр. 174-175.
- Мицковиќ, Д. (2008). Семејството во Европа XVI-XXI век, Издавач:
Културна установа „Блесок“, Скопје.
- Мирчовска, Г. (2011). Семејството и агресивното однесување кај учениците,
магистерски труд, Социјална педагогија, Факултет за образовни
науки, УГД, стр. 27.
- Patterson, J. M. (1996). Family research methods. In C. A. Heflinger & C. T. J.
Nixon (Eds.), Families and the mental health system for children and
adolescents (pp. 117- 144). Thousand Oaks, California: Sage
Publications.
- McAdams, C. R. III & Foster, A. V. (2007). Dysfunctional Family Structures and
Aggression in Children: A Case for School-Based, Systemic Approaches
With Violent Students. East Carolina University, The College of William
& Mary.
- Stoop, D. & Masteller, J. (1997). Forgiving Our Parents, Forgiving Ourselves:
Healing Adult Children of Dysfunctional Families;

- Farrington, D. P. (2002). Developmental criminology and risk-focused prevention. In M. Maguire, R. Morgan, & R. Reiner (Eds.), *The Oxford handbook of criminology* (3rd ed., pp. 657–701). Oxford University Press.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. University of California Press.